

o određenosti potreba i ospoljenja

(Pledoaje za jednu moguću savremenu teoriju potreba)

ferenc bodrogvári

TEORIJSKE PREPOSTAVKE

1. Ličnost je pojedinačnik koji u totalitetu svoje specifične, singulardne prakse vrši homogenizaciju rodnih potreba. (Prihvatan stav autorke Agnes Heller iz knjige *Svakodnevni život, Nolit*, Beograd 1978.)

2. Ospoljenje je proces unutrašnjeg bogaćenja, tj. pretvaranje pojedinačnika u reprezentanta univerzalnosti roda. (Pojam uvođi György Lukács u knjizi *A társadalmi lét ontológiájáról*, I—III. Uporedi jugoslovenski prevod III knjige u časopisu *Savremenošć*, Novi Sad, godišta 1977. i 1978.)

3. Rodna suština čoveka je u istorijskoj samoproizvodnji. Samopotvrđivanje je vrhovna vrednost i potreba; smisao rodne suštine.

4. Konstituenti samopotvrđivanja su rodne potrebe. (U knjizi *Máriáusz és »antropológia«*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, György Márkus navodi da su rad, svest, društvenost i univerzalnost konstituenti čovekove rodne suštine. Stoga, ja ih trebam kao rodne potrebe, kao konstituenti samopotvrđivanja.)

5. Rodne potrebe su revolucionarne »po sebi«. Njihovo revolucionisanje sastoji se u prevođenju u »za sebe« postojanje. (Prihvatan stav Attila Száma iz neobjavljene doktorske disertacije *Društvena reprodukcija kapitala i revolucionarni subjekt*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo 1978.)

6. Načini postojanja i postajanja rodnih potreba su rast i razvoj, jer su rast i razvoj imanencija samoproizvodnje. (Nasuprot stavu Michaela A. Lebowitza iz studije *Kapitalistička struktura potreba, zemlje i razvoju i socijalizam*, Međunarodna tribina: *Socijalizam u svetu*, Cavtat, sesija 1978. godine, smatram da rast i razvoj nisu potrebe.)

EKSPLIKACIJA KONSEKVENCI

1. Svaki društveno-istorijski dati stupanj rasta i razvoja rodnih potreba predstavlja osnovu koja uzročno određuje svršljivost projekciju ostvarljivih i neostvarljivih oblika, sadržaja i načina samopotvrđivanja. Te projekcije su uvek negacije datog stanja potreba. Razvoj je ireverzibilan, ali neke od tih negacija predstavljaju usavršavanje datog stanja, a druge znače prevazilaženje postojećeg sistema potreba.

2. U »realnoj zajednici novca« (Marx) jedino kapital reprezentuje i samosvršno zadovoljava bilo koju rodninu potrebu u bilo kojoj varijaciji, količini i kalkvooči. Samopotvrđivanje, koje se ogleda u posedovanju i vlasti, isključiva je privilegija kapitala. (Lebowitz zameri Agnes Heller zbog toga što autorka posedovanje smatra za potrebu. Stojim na stanovištu da na osnovu Marxovih stavova o posedovanju [iz *Grundrisse*] imamo pravo da samopotvrđivanje izvodimo kao vrhovnu potrebu (vrednost). Stoga, već i po logici značenja, posedovanje je potreba.)

3. Stoga, rast i razvoj potreba u »zajednici novca« rezultiraju postvarenje ličnosti pojedinačnih ljudi u »univerzalnu ispraznjenost« (Marx). Karakteristike rodnih potreba: autonomnost, usaglašenost, društvenost i raznovrsnost realizuju se na nivou nužnih i luksuznih potreba u ospoljenju pojedinačnika kao heteronomnost, ograničenost sadašnjošću, parcijalnost i uniformnost. (Autentične i otuđene karakteristike rodnih potreba u ovom obliku navodi Attila Szám. Distinkcija između nužnih i luksuznih potreba potiče od M. A. Lebowitza.)

Nužne potrebe su istorijski proizvod i limitirane su visinom realnih nadmira. Luksuzne potrebe su gornja granica datog sistema potreba kaže Lebowitz, dakle, ekstrapolacija nužnih potreba. Smanjivanja jaza između nužnih i luksuznih potreba, tj. pretvaranje luksuznih potreba u nužne, međutim, predstavlja usavršavanje otuđenih karakteristika rodnih potreba, a ne revolucionarni akt. (Lebowitza distinkcija nivoa potreba slična je distinkcijama nekih sovjetskih autora, ali su intencije drugačije. Lebowitz insistira na ukidanju eksplatacije, a sovjetski autori distinkciju koriste zbog kritike »utopističkih teorija potreba«. Uporediti s knjigom Prwoława Ralića *Nove ljudske potrebe i revolucija, Gradina i Jedinstvo*, Niš — Priština 1978; naročito glavu VII, gde su takve reference date.)

4. Zbog imanentne strukture kapitalističkog načina proizvodnje nastaje protivrečnost između realizacije rasta i razvoja restrikcije i ekspanzije potreba (Lebowitz). Pošto »... potrebe proističu neposredno iz proizvodnje, ili iz takvog stanja stvari koje se temelji na proizvodnji« (Marx), istorijski subjekt revolucionarnih potreba je radnička klasa; njen objektivni interes je da rodne potrebe revolucionše, da ih prevedu u rodne potrebe »za sebe«. Ne postoji, dakle, apsolutno nove revolucionarne potrebe, »socijalističke potrebe« itd., kao što ne postoji ni »nova, revolucionarna proleterska kultura«. Revolucija potreba nije »povlačenje velike misaone crte« (Marx) između sadašnjosti i budućnosti.

5. Ako, međutim, nije ukinuta vladavina kapitala, ospoljenje pojedinačnika ne može da ima karakter sadržajne univerzalizacije u singularnog reprezentanta roda; nije moguća slobodna zajednica kao prepostavka slobodnog rasta i razvoja rodnih potreba.

SKICIRANJE ZADATIKA

1. Utvrđivanje, imenovanje, središnje i hiljaderhizovanje likovne proverljivih oblika, sadržaja i načina ispoljavanja rodnih potreba na datom stupnju društveno-istorijskog razvitka spada u nadležnost posebnih nauka. Ne može se zameriti teorija što se kreće na apstraktnom nivou i što ne imenuje pojedine potrebe koji se mogu smatrati fenomenološki primarnim.

2. Bez posebnonaučnog »evidentiranja« kontingenčne, fenomenalne empirijske osnove, nije moguće teorijsko uopštavanje i reflektovanje opštih pojmoveva na kontingenčnu osnovu radi stvaranja konkretno-opštег znanja kao rukovodstva za izmenu postojećeg sistema potreba. Međutim, bez polaženja od kategorije vrednosti samopotvrđivanja ljudske suštine kao istine, reflektovanju dovodi do apologije postvarenosti.

3. »Nesretna svest« koja slavodobitno izjavljuje da je praksa (tj. empirija) naprednija od teorije, sposobna je, doduše, na ogromne napore u posebnonaučnim istraživanjima, ali su rezultati ovih istraživanja jalovi; apologetiski. Ako nema teorijske problematizacije postvarenosti, onda se postojeći instrumentarij proširenog reprodukovanja postojećeg sistema potreba smatra datim, kao i sistem postojećih potreba. Međutim: »Jedino ako podemo od pretpostavke da su potrebe konstantne ili nedodređene (ili su na neki način date spolja), jaz između potreba i njihovog ostvarivanja mogao bi se ismanjivati isključivim stavljanjem naglaska na razvijak proizvodnih snaga«. (Lebowitzove reči iz pomenute studije, koje podržavam.) Puko forsiranje tehničko-tehnološkog napretka kao uslova novih, u »zasebnoj postojanju prevedenih« rodnih potreba je »nesretna pedagogija«: ne više od ideološke indoctrinacije.

Drugi vid talkve »nesretna pedagogije« je nekritično iracionalno-voluntarističko poistovjećivanje normativnog s datom situacijom; kada se data empirijska situacija fetišizira kao ostvarenost, dovršenost onoga što još nije, ali bi trebalo da bude.

4. I u jednom i u drugom slučaju suočeni smo sa zloupotrebljenim rezultata istraživanja u empirijskim naukama: uime viših ciljeva ljudi se »batimom teraju u raj«, jer se projektuju modeli potreba u čije kalupe treba uliklopiti populaciju. Jedino sredstvo realizacije ovog nastojanja, međutim, ostaje indoctrinacija. I tada ostaje da važi gorkim prizvukom izrečena sentanca Herberta Marcusea o tome da je savremeno industrijsko društvo, doduše, istvoriloobilje slobodnog vremena, ali da posednici slobodnog vremena, uprkos Marxovim predviđanjima iz *Grundrisse*... ipak nisu postali »drugačiji subjekti«. (Vidi studiju *Socialist Humanism?*, u izborniku *Socialist Humanism, An International Symposium*, edited by Erich Fromm, Anchor Books, Doubleday and Comp. Inc., Garden City, New York 1966, str. 113; »Today, advanced industrial society is creating free time, but the possessor of this free time is not a »different subject; in the capitalist and communist systems, the subject of free time is subordinated to the same norms and powers that rule the realm of necessity.«

5. Zbog toga teorija potreba (i istraživanja na osnovu nje) mora svoju pažnju da usredsredii na istraživanje proizvodnje, tj. na sfenu rada; na kulturu u radu. (Kulturu u radu razlikujem od kulture rada koja se, na kraju krajeva, u dosadašnjim značenjima ipak svodi na »Human investment« ili »Human relation«.) Tzv. sfera slobodnog vremena je, zapravo, sfera raspolaživog vremena. Ona je pod inicijalnom determinacijom sfere rada. Dok organizacija proizvodnje ne uspeva da oslobodi rodne potrebe od postvarenosti, a taj posao je postepen i mutuo-trpan, ideje koje se rađaju kao revolucionarne teleološke postavke u sferi samosvršne delatnosti mogu, doduše, da prelaze preko starih ideja, ali ne i preko stvarnog (postvarenog) stanja stvari. Ovo se da proveriti na primeru istraživanja problema potreba i slobodnog vremena mlađih. Sve dok objektivni položaj mlađih u sklopu postojećeg načina proizvodnje ne bude izmenjen, sve dok postoji tradicija koja se vezuje za taj način proizvodnje ne bude ukinuto-očuvana, posebnonaučna istraživanja će svoje dragocene napore pročerdati u talkvima »objašnjenjima« koja ili glorificuju omladinu, ili je drže pod tutorstvom vaspitača kao jedinih posrednika istine. (Ovdje pojam vaspitanja koristim u najširem mogućem smislu, kao adaptaciju i privolenje na adaptaciju.)

6. »Oslobodilačka delatnost proizvodnih snaga (će) ustupiti mestu oslobodilačkoj delatnosti novih ljudskih potreba«. (To su reči — završnice u pomenutoj knjizi Prwołava Ralića [str. 164]. Tek se iz konteksta vidi da Ralić nije prilatka teze koja iz te rečenice, istragnjute iz konteksta, može da bude izvedena. Ipak, ne mogu da se složim s autorom oko teze o »novim potreblama«. Moguće je govoriti samo o novim oblicima, sadržajima i načinima ispoljavanja revolucionarnih rodnih potreba.) Pod novim potrebama treba da podrazumevamo rodne potrebe »za sebe«, a pod proizvodnim smagama više od danas postojeće tehnike-tehnologije. Teorija može i treba da postane proizvodna snaga u službi rodnih potreba. U suprotnom slučaju zadovoljavanje potreba lako može da ostane na nivou »bonmirane veste« života, što se ovako ilustruje:

»Ja sam video sreću!«

Bila je plava, li blaga, i dobre tri cente.«

(To su stihovi mađarskog pesnika Attila Józsefa, a navodi ih Agnes Heller na 390 str. knjige *Svakodnevni život*.)